

Psihičko nasilje nad djecom

Brkić, Tea Maria

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:486175>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tea Maria Brkić

PSIHIČKO NASILJE NAD DJECOM

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Tea Maria Brkić

PSIHIČKO NASILJE NAD DJECOM

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Ninoslava Pećnik

Zagreb, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Vrste nasilja nad djecom	2
2.1. Fizičko nasilje	2
2.2. Seksualno nasilje	3
2.3. Zanemarivanje	4
2.4. Psihičko nasilje	6
3. Pojavni oblici, počinitelji i učestalost psihičkog nasilja nad djecom	7
3.1. Pojavni oblici psihičkog nasilja nad djecom	8
3.2. Počinitelji psihičkog nasilja nad djecom	10
3.3. Pregled istraživanja psihičkog nasilja nad djecom	12
4. Rizični čimbenici za psihičko nasilje nad djecom	14
4.1. Rizični čimbenici na strani roditelja	14
4.2. Rizični čimbenici na strani djeteta	15
4.3. Rizični čimbenici na strani okoline	15
5. Posljedice psihičkog nasilja nad djecom	16
5.1. Kratkoročne posljedice	16
5.2. Dugoročne posljedice	17
6. Uloga socijalnog radnika kod psihičkog nasilja nad djecom	18
6.1. Sumnja na psihičko nasilje i postupci koji slijede	18
6.2. Prevencija psihičkog nasilja nad djecom	20
7. Zaključak	21
Literatura	23

Psihičko nasilje nad djecom

Sažetak:

Psihičko nasilje nad djecom još uvijek ne dobiva dovoljno prostora u stručnoj literaturi iako se često javlja, kako samostalno tako i uz druge oblike nasilja nad djecom. Zbog toga ga je teško prepoznati pa se često podrazumijeva da je riječ o drugoj vrsti nasilja, a populacija i djeca koja su male dobi ne znaju ga prepoznati kako bi zatražili pomoć koja je jako važna jer može doći do ozbiljnih posljedica.

Ovaj pregledni rad detaljnije obrađuje temu psihičkog nasilja nad djecom. Pruža kratak uvid u sve vrste nasilja, a potom se fokusira na psihičko. U okviru obrade psihičkog nasilja mogu se naći informacije o pojavnim oblicima, počiniteljima psihičkog nasilja nad djecom te pregled istraživanja koja se bave ovom temom. Razrađuju se i rizični čimbenici za psihičko nasilje nad djecom, poput onih na strani roditelja, djece i okoline, kratkoročne i dugoročne posljedice psihičkog nasilja te što socijalni radnik može učiniti u slučaju psihičkog nasilja nad djecom.

Ključne riječi: nasilje, psihičko nasilje, djeca

Psychological abuse of children

Abstract:

Psychological abuse of children still does not receive enough attention in professional literature, even though it often occurs both independently and in conjunction with other forms of violence against children. As a result, it is difficult to recognize because it is often assumed to be another type of abuse, and young children themselves may not recognize it in order to seek the necessary help, which is crucial due to the potential serious consequences.

This review paper delves into the topic of psychological violence against children in more detail. It provides a brief overview of all types of abuse and then focuses on the psychological aspect. Within the exploration of psychological abuse, you can find information about its different forms and perpetrators of psychological abuse of children, as well as an overview of research dedicated to this subject. The paper also discusses risk factors for psychological abuse of children, including those related to parents, children, and the environment. It addresses the short-term and long-term consequences of psychological abuse, as well as the role of a social worker in cases of psychological abuse against children.

Key words: abuse, psychological abuse, children

Izjava o izvornosti

Ja, Tea Maria Brkić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Tea Maria Brkić, v.r.

Datum: 12.07.2023.

1. Uvod

Dijete svoju primarnu socijalizaciju stječe u obitelji u kojoj zadovoljava svoje potrebe za hranom, bliskim odnosom i sigurnosti, a tamo uči i nove vještine kao što su hodanje i govor. To se ostvaruje ukoliko su roditelji aktivno uključeni u djetetov razvoj i imaju dobro razvijene roditeljske kompetencije kako bi mogli prepoznati i odgovoriti na djetetove potrebe. Ako su djeca s roditeljima kroz djetinjstvo izgradila povezanost i povjerenje imaju veće šanse za zdrav i kvalitetan razvoj na svim poljima poput emocionalnog i socijalnog (Valjan-Vukić, 2009.). No u nekim obiteljima iz različitih razloga ova povezanost i potrebe se ne ostvaruju pa dolazi do nasilja.

Nasilje je danas prisutno u različitim oblicima, na raznim mjestima te se može dogoditi u svakom interpersonalnom odnosu, primjerice partnerskom, vršnjačkom, obiteljskom i slično. Nasilje se definira kao *namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom* (WHO, 2002., prema Žilić i Janković, 2016.:69). Budući da je tema ovog rada psihičko nasilje nad djecom, treba spomenuti da to nije jedina vrsta nasilja i da postoje još tri vrste nasilja nad djecom uz psihičko. To su fizičko i seksualno nasilje te zanemarivanje djeteta (Bulatović, 2012.). U daljnjem radu će se dati detaljniji opis svih vrsta nasilja.

Prema Zakonu o socijalnoj skrbi (NN, 18/22, 46/22,119/22, čl. 15, st. 6) definicija djeteta glasi „dijete je osoba do navršениh 18 godina života“. Područje psihičkog nasilja nad djecom prilično je osjetljivo jer ostavlja mnogobrojne posljedice, ali jako ga je teško prepoznati, najmanje se prijavljuje i skoro uopće se ne traži stručna pomoć kod slučajeva psihičkog nasilja (Bilić i sur., 2012.).

Cilj ovog rada stoga je kroz pregled literature detaljnije prikazati psihičko nasilje nad djecom, njegove pojavne oblike, opisati počinitelje, rizične čimbenike za pojavu psihičkog nasilja, posljedice te stručni postupak u slučaju psihičkog nasilja nad djecom i prevenciju.

2. Vrste nasilja nad djecom

Nasilje nad djecom širok je pojam te djeca zbog nasilja imaju razne posljedice. Postoji više vrsta nasilja nad djecom, a to su fizičko nasilje, seksualno nasilje, zanemarivanje djeteta i psihičko nasilje nad djecom (Bulatović, 2012.).

2.1. Fizičko nasilje

Fizičko nasilje jest nasilje koje uključuje fizičke postupke koji mogu rezultirati ozbiljnim posljedicama ili smrću osobe mlađe od 18 godina, tj. djeteta (Sesar, 2009.). Fizičko nasilje moguće je definirati i kao nanošenje namjernih tjelesnih odnosno fizičkih povreda djetetu (Wolfe, 1985., Bradley i Lindsay, 1987., prema Pećnik, 2003.).

Neki od oblika fizičkog nasilja nad djecom su udaranje djeteta pri čemu nastaju ozljede i modrice kao najčešći dokaz fizičkog nasilja nad djecom. Modrice se mogu dobiti ako je dijete udarano rukama, nogama, remenom ili sličnim predmetima, no treba se uzeti u obzir da nije uvijek riječ o nasilju već nekad dijete samo padne ili se slučajno udari. Zatim je važno spomenuti prijelome kostiju koji nastaju uslijed fizičkog nasilja. Može doći do prijeloma lubanje, prsne kosti te lopatice. Čupanje je također jedan od oblika fizičkog nasilja nad djecom, a kao posljedica može se javiti hematoma. Opekotine su ozbiljan i čest način fizičkog nasilja nad djecom te djeca od toga mogu i umrijeti. One se mogu uzrokovati raznim predmetima, poput upaljača, kemikalija te otvorenog plamena. Bacanje djeteta na određene predmete koji su tvrdi i udaranje nogama u trbuh mogu izazvati velike bolove u predjelu trbuha, a vrlo lako dođe do povreda unutarnjih organa djeteta. Sindrom tresenog djeteta ili „*shaken baby sindrom*“ predstavlja oblik nasilja gdje roditelji vrlo jako tresu dijete u nastojanju da ga smire ili imaju neprimjerenu reakciju kad su bijesni pri čemu djetetova glava ide prema naprijed pa prema natrag, a javljaju se i ozbiljne posljedice poput poremećaja sluha ili vida (Sesar, 2009.)

Posljedice fizičkog nasilja nad djecom za djecu imaju brojne negativne posljedice, od kojih je najteža smrt. Javljaju se još i fizička te neurološka oštećenja, a fizički zlostavljana djeca mogu postati nasilna i agresivno reagirati u svakodnevnim interakcijama primjerice

sa vršnjacima, kod ove djece također se mogu razviti društveno neprihvatljivi oblici ponašanja i emocionalni problemi (Selimbašić, 2020.).

U sklopu prevencije fizičkog nasilja nad djecom koriste se kampanje koje informiraju javnost i podižu svijest o ovom problemu, razne programe za razvijanje kompetencija roditelja te tretmane u kojima sudjeluju zlostavljana djeca i roditelji bez obzira na to jesu li počinitelji nasilja ili ne (Miller-Perrin i Perrin, 2007., prema Bilić i sur. 2012.).

2.2. Seksualno nasilje

Seksualno nasilje obuhvaća mnogo neprimjerenih aktivnosti koje se provode nad djecom kao što su spolni odnos, bilo da je nasilni ili nenasilni te ostale spolne radnje, dodirivanje koje nije primjereno, prisiljavanje djece da gledaju neprimjerene pornografske sadržaje poput časopisa, filmova ili slika, zatim pokazivanje spolnih organa pred djetetom, navođenje djeteta na nago poziranje te uhođenje djeteta dok se tušira (MUP RH, 2010., prema Bilić i sur., 2012.).

Djeca koja su u većem riziku da dožive seksualno nasilje su obično pasivnija, tiša, povučena te imaju slabije samopouzdanje (Esposito i Field, 2016., prema Roje Đapić i sur., 2021.). U pojačanom riziku od ove vrste nasilja su i djeca s teškoćama u razvoju jer ona ovise o pomoći drugih odraslih osoba, a nekad ne znaju ni prepoznati da se nad njima vrši nasilje (WHO, 2012., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Također su kao rizični čimbenici prepoznati i neki elementi na razini obitelji, a tu se kao veliki problem pokazao novi partner roditelja, disfunkcionalnost obitelji te jednoroditeljske obitelji (Cyr i sur., 2002.; Assink i sur., 2019., prema Roje Đapić i sur., 2021.).

Posljedice seksualnog nasilja nad djecom vrlo su traumatizirajuće i imaju dugoročne negativne posljedice na daljnji život i funkcioniranje djeteta. Zbog proživljenog seksualnog nasilja neka djeca pokušaju napraviti samoubojstvo ili odmah nakon doživljenog nasilja ili u razdoblju adolescencije (Plunkett i sur., 2001., prema Roje Đapić i sur., 2021.). Često se u seksualno zlostavljane djece javlja seksualno disfunkcionalno ponašanje u kasnijoj životnoj dobi, poput toga da i ona sama počine zločin seksualne

naravi (McLeod, 2015.; Plummer i Cosins, 2018., prema Roje Đapić i sur., 2021.), razna rizična ponašanja vezana uz spolne odnose te negativno mišljenje o vlastitom seksualnom identitetu (Lacelle i Hebert, 2012., prema Roje Đapić i sur., 2021.).

Kod prevencije seksualnog nasilja nad djecom važno je napomenuti da je uređena nizom zakona Republike Hrvatske i međunarodnih akata. Postoje Direktiva 2011/92/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije te Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja koje su važne za Hrvatsku (Kokot, 2015., prema Roje Đapić i sur., 2021.). U Kaznenom zakonu se također kao kaznena djela navode iskorištavanja djece u pornografske svrhe te mamljenje djece u svrhu zadovoljavanja seksualnih potreba (Roje Đapić i sur., 2021.).

2.3. Zanemarivanje

Zanemarivanje se može definirati kao roditeljsko propuštanje zadovoljavanja širokog spektra potreba djeteta, poput potrebe za hranom, odjećom, obrazovanjem, stanovanjem, zdravstvenom zaštitom. Također podrazumijeva i roditeljsku nebrigu te nezadovoljavanje i nerazumijevanje potreba djeteta koje proizlaze iz njegovog razvoja te emocionalne potrebe djeteta (White i sur., 1987., prema Ajduković i Pećnik, 1994.).

Do zanemarivanja dolazi ako roditelj propusti učiniti nešto što je mogao, a to propuštanje činjenja šteti razvoju djeteta u više aspekata (Ajduković i Pećnik, 1994.). Sesar i Sesar (2008.) u svom radu navode tri vrste zanemarivanja. Pod fizičko zanemarivanje spadaju ponašanja u koja spada primjerice ostavljanje djeteta samog, bez da mu se omogućila skrb za vrijeme odsutnosti roditelja, nekvalitetna i nedostatna prehrana, zanemarivanje održavanja svakodnevne higijene djeteta, neadekvatna odjeća ili obuća koja nije u skladu s dobi djeteta ili vremenskim uvjetima, propuštanje osiguravanja zdravstvene zaštite za dijete ili omogućavanje intervencije zdravstvenih djelatnika kad je prekasno, razna rizična i potencijalno opasna ponašanja poput vožnje pod utjecajem alkohola ili droga dok je dijete u automobilu te uskraćivanje smještaja djetetu, odnosno izbacivanje djeteta iz kuće (Gaudin, 1993., prema Sesar i Sesar, 2008.).

Edukativno zanemarivanje jest druga vrsta zanemarivanja koje se očituje u nepoticajnom i nesuradljivom odnosu roditelja prema školskim obvezama djeteta (Briere i sur., 1996., prema Sesar i Sesar, 2008.). Ovdje spadaju primjeri ponašanja kao što su odbijanje pružanja ili osiguravanja potrebne pomoći učeniku s teškoćama u razvoju, izostanak prisustva djeteta na nastavi u trajanju od mjesec dana zbog roditeljskog zadržavanja kod kuće iz neopravdanih razloga, izostanak roditelja s roditeljskih sastanaka te izostanak školske opreme kod djeteta (Gaudin, 1993., prema Sesar i Sesar, 2008.).

Posljednja vrsta zanemarivanja koju autori Sesar i Sesar (2008.) navode jest emocionalno ili psihičko zanemarivanje. Ova vrsta zanemarivanja definira se kao ignoriranje i pasivnost roditelja prema djetetovim emocionalnim potrebama uz izostajanje skrbi, zaštite i nadgledanja (Iwaniec, 2000., prema Ždero, 2005.). Ono je teško za dokazati zbog toga što nema nekih dokaza koji bi upućivali na isto, a i dijete često ne može prepoznati da je trpjelo psihičko zanemarivanje od strane roditelja (Briere i sur., 1996., prema Sesar i Sesar, 2008.). U ovaj teško dokazivi oblik zanemarivanja mogu se uvrstiti ponašanja poput izostanka ili nedovoljnog iskazivanja nježnosti i emocija prema djetetu što umanjuje stvaranje privrženosti i povjerenja djeteta u roditelje, pretjerano zaštitnički nastrojeno ponašanje roditelja u odnosu na dijete, uskraćivanje psihološke pomoći djetetu ukoliko mu je potrebna zbog primjerice problema u ponašanju ili depresije, uzimanje droga pred djetetom te poticanje samog djeteta da proba isto, često primjenjivanje raznih drugih oblika nasilja u djetetovoj nazočnosti te poticanje i ohrabrivanje djeteta da primjenjuje devijantne i neprihvatljive oblike ponašanja umjesto da mu pruže pomoć ili omoguće stručnu intervenciju (Gaudin, 1993., Ždero, 2005., prema Sesar i Sesar, 2008.).

Najjednostavnije se uoče znakovi fizičkog zanemarivanja, zbog toga što nije teško primijetiti da je dijete primjerice pothranjeno ili nema odgovarajuću veličinu odjeće, a psihičko zanemarivanje za razliku od fizičkog mnogo je teže primijetiti te se zbog toga rjeđe prijavljuje (Briere i sur., 1996., prema Sesar i Sesar, 2008.).

Posljedice zanemarivanja djece su raznolike, mogu biti dugoročne i kratkoročne, ali i pogadati različite aspekte daljnjeg života djeteta (Perez-Arjona i sur., 2003., prema Sesar i Sesar, 2008.). Primjerice emocionalno zanemarivana djeca imaju veće šanse za razviti

neke poremećaje ličnosti kao što su paranoidni i izbjegavajući, a fizički zanemarivana djeca mogu razviti shizotipni poremećaj ličnosti (Johnson i sur., 2000., prema Sesar i Sesar, 2008.). Rizik postaje velik i za uporabu opojnih sredstava u razdoblju adolescencije (Kirisci i sur., 2001., prema Sesar i Sesar, 2008.). Djeca koja su bila izložena zanemarivanju u kasnijim razdobljima imaju poteškoća u socijalizaciji i stvaranju socijalnih odnosa, češće imaju društveno neprihvatljiv obrazac ponašanja, agresivnija su i delinkventna (dePaul i Arruabarrena, 1995., prema Sesar i Sesar, 2008.).

Zanemarivanje se može prevenirati tako da se prvo javnost upozna sa ovim problemom i da zna prepoznati znakove zanemarivanja (Bilić i sur., 2012.), a nakon toga važno je intervencijama prepoznati i ojačati zaštitne čimbenike (De-Panfillis i Dubowitz, 2005., prema Bilić i sur., 2012.).

2.4. Psihičko nasilje

Budući da je psihičko nasilje glavna tema ovog rada, ovdje će se samo definirati pojam ovog oblika nasilja dok će o ostalim komponentama biti riječ u nastavku rada.

Prije svega treba napomenuti da se često se za ovaj oblik nasilja koristi i naziv emocionalno nasilje ili zlostavljanje zbog toga što oni koji ga koriste smatraju da su posljedice ove vrste nasilja najvidljivije i najlakše se primijete na emocionalnom razvoju djeteta (O'Hagan, 1995., prema Bilić i sur., 2012.), a oni koji koriste naziv psihičko ili psihološko nasilje usmjeravaju se na posljedice psihičkog nasilja koje se odnose na kognitivni aspekt, primjerice inteligencija, pažnja te pamćenje. Može se zaključiti da ova dva pojma ne obuhvaćaju svu širinu ovog oblika nasilja te da nisu istoznačnice (Bilić i sur., 2012.). Za potrebe ovog rada koristit će se termin psihičko nasilje.

Psihičko nasilje može se definirati kao ponašanje roditelja ili ostalih osoba prema djetetu na kontinuirano neprijateljski tj. indiferentan način iz pozicije moći (Evans, 2002., Iwaniec, 2006., Tomison, Tucci, 1997., Bilić, 2008., prema Bilić i sur., 2012.). Zbog ovakvog oblika ponašanja dijete može donositi razne zaključke poput toga da nije vrijedno te da nije voljeno, a zbog toga se javljaju oštećenja na emocionalnom i psihičkom planu te negativan utjecaj na razvoj djeteta (Evans, 2002., Iwaniec, 2006., Tomison, Tucci,

1997., Bilić, 2008., prema Bilić i sur., 2012.). Kod definicije psihičkog nasilja treba spomenuti i pojavne oblike jer oni uvelike pomažu da se psihičko nasilje razumije i definira. Kumari (2020.) navodi da su neki oblici laki za primijetiti, a to su vikanje, deranje, ponižavanje djeteta, psovanje i kritiziranje. Ista autorica navodi i da ima onih oblika koji nisu tako lako primjetni, poput nerealnih očekivanja od djeteta, postavljanja prevelikih zahtjeva djetetu, loša skrb i ponašanje prema djetetu zbog neke njegove karakteristike kao što je primjerice invaliditet.

Bilić i sur. (2012.) ističu još neke komponente koje su važne za određenje pojma psihičkog nasilja nad djecom, a to su učestalost ponavljanja, odnosno repetitivnost, zatim aktivno i pasivno ponašanje zbog toga što u psihičkom nasilju postoje elementi i zlostavljanja i zanemarivanja, počinitelje nasilja kojih je mnogo, od onih koji su djetetu najbliži tj. članova obitelji do trenera i učitelja, posljedice jer utječu na sve aspekte djetetovog budućeg života te kulturni kontekst koji nikako ne smije biti opravdanje za počinjeno nasilje.

Pojedina istraživanja ukazuju na to kako psihičko nasilje nije mnogo zastupljeno jer mnogo slučajeva nije ni registrirano (Barlow i Schrader-MacMillan, 2009., prema Bilić i sur., 2012.), a ostala da je puno više zastupljeno (Wright i sur., 2009., prema Bilić i sur., 2012.). Bez obzira na to, ova vrsta nasilja se najmanje prijavljuje, najteže ju je prepoznati, a i stručna pomoć se ne traži previše (Bilić i sur., 2012.).

3. Pojavni oblici, počinitelji i učestalost psihičkog nasilja nad djecom

Budući da je psihičko nasilje nad djecom širok pojam koji se može pojaviti u različitim oblicima i prepoznati u puno riječi i postupaka, spektar počinitelja je raznolik i obuhvaća djetetu bliske i manje bliske osobe, a bitno je prikazati i pregled istraživanja koja se bave ovom temom sljedeći dijelovi rada bavit će se time.

3.1. Pojavni oblici psihičkog nasilja nad djecom

Postoji šest oblika psihičkog nasilja koje definiraju Hart i sur. (1996., prema Ždero, 2005.). Oni izdvajaju izoliranje, ignoriranje, odbijanje i ponižavanje, teroriziranje i prijetnje, iskorištavanje i korumpiranje i zanemarivanje obrazovanja te mentalnog i fizičkog zdravlja djeteta.

Izoliranje obuhvaća ona ponašanja kojima roditelji brane djetetu socijalne interakcije i komunikaciju primjerice s prijateljima, odnosno vršnjacima ili s odraslim osobama poput bake, djeda ili rođaka. Očituje se u tome da roditelji zatvaraju djecu u sobu ili unutar kuće te im tim radikalnim postupcima onemogućavaju kretanje unutar životnog prostora, a samim time postavljaju i nerealne granice djetetovim socijalnim interakcijama (Hart i sur., 1996., prema Ždero, 2005.).

Ignoriranje se odnosi na neobraćanje pažnje skrbnika i roditelja na potrebe koje dijete iskazuje te neuspjeh interakcije, iskazivanja emocija prema djetetu i kvalitetnog provođenja vremena s djetetom. Roditelj koji ignorira svoje dijete ne može pokazati dostojnu brigu i ljubav prema njemu te ne provodi dovoljno vremena u interakciji s njim, a povrh svega interakciju ostvaruje s djetetom samo kada je ona prijeko potrebna (Hart i sur., 1996., prema Ždero, 2005.).

Odbijanje i ponižavanje djeteta se očituje u nizu verbalnih i neverbalnih znakova upućenih od strane roditelja. Tu spadaju ponašanja javnog posramljivanja i ponižavanja djeteta, neprimjerene reakcije roditelja kada dijete pokaže interes za interakciju ili iskazuje privrženost, poput ismijavanja djeteta zbog toga što je učinilo, neprijateljske reakcije prema djetetu koje pokazuju otvoreno roditeljsko odbijanje te neprestano kažnjavanje i ponižavanje jednog djeteta (Hart i sur., 1996., prema Ždero, 2005.).

Teroriziranje i prijetnje uključuju zastrašujuće prijetnje upućenje djetetu koje se u pravilu odnose na to da će se dijete ostaviti samo, da će biti napušteno, ubijeno ili prijetnje djetetu fizičkim povredama. Može se prijetiti djetetu da će se njemu drage osobe staviti u opasnu poziciju, a sve s ciljem da se kod djeteta izazove strah. Dijete se tako dovodi u nepredviđene situacije u kojima se suočava sa strahom i prijetnjama da će se nešto

dogoditi osobama koje voli ili primjerice djetetovom kućnom ljubimcu (Hart i sur., 1996., prema Ždero, 2005.).

Iskorištavanje i korumpiranje je oblik ponašanja skrbnika ili roditelja koji potiču dijete na društveno neprihvatljivo i devijantno ponašanje i kriminalne radnje. Primjerice dijete može biti poticano i ohrabrivano na antisocijalno ponašanje poput prostitucije, pornografije i nasilja, onemogućavanje neovisnosti djetetu u skladu s njegovom dobi te neprestano uplitanje i kontrola nad životom djeteta ili pak očekivanje od djeteta da se ponaša starije nego što je i obavlja složene zadatke (Hart i sur., 1996., prema Ždero, 2005.).

Zanemarivanje obrazovanja te mentalnog i fizičkog zdravlja djeteta odnosi se na propuštanje roditelja da zadovolje psihičke, obrazovne i zdravstvene potrebe djeteta na način da ignoriraju potrebe za intervencijama koje dijete ima. Tu spadaju primjerice intervencija u sustavu zdravstvene zaštite, intervencije kad dijete pokazuje ponašajne ili emocionalne probleme te izostanak rješavanja problema koje dijete ima u obrazovanju ili ignoriranje djetetovih potreba proizašlih iz obrazovanja (Hart i sur., 1996., prema Ždero, 2005.).

Autorice Bilić i sur. (2012.) izdvojile su još nekoliko pojavnih oblika psihičkog nasilja nad djecom koji prethodno nisu navedeni. To su odbacivanje, vikanje, govorenje prostota i psovski, usporedba s drugom djecom i grubo kritiziranje te manipulacija.

Odbacivanje je zapravo suprotnost prihvaćanju djeteta onakvog kakvo jest, a djetetu odaje dojam da nije cijenjeno te da je nevažno, a djeca koja su proživjela odbacivanje mogu imati razne poremećaje u ponašanju. Odbacivanje se očituje u izostanku pokazivanja ljubavi, isključivanju djeteta iz obiteljskih interakcija, davanja do znanja djetetu da bi roditeljima bez njih bilo bolje i lakše te da se barem nisu nikada niti rodili. Djeca odbačenost mogu doživjeti i u školi od prijatelja i učitelja, no baš bi učitelji trebali biti ti koji će to spriječiti i nastojati da su odnosi između učenika pozitivni (Bilić i sur., 2012.).

Vikanje je oblik psihičkog nasilja za koje se podrazumijeva da je neprijateljski nastrojeno i u verbalnom i u neverbalnom dijelu. Verbalni dio uključuje vrijeđanje i ružne i

omalovažavajuće riječi upućene djetetu koje znaju biti popraćene neprijateljskim neverbalnim znakovima poput upiranja prstom u dijete. Većina ljudi misli da je ovo prihvatljiv oblik ponašanja kako bi se dijete upozorilo na nešto, no to nije tako i treba raditi na rješavanju problema mirnim razgovorom (Bilić i sur., 2012.).

Psovka i nepristojnim riječima djetetove bliske osobe poput obitelji te profesori ili kolege iz razreda većinom žele izbaciti mržnju, bijes i ostale negativne emocije, a možda žele nekoga i povrijediti te poniziti, a autorice smatraju da roditelji psovka prema djeci pokazuju svoju moć (Bilić i sur., 2012.).

Usporedbe vlastite djece s braćom ili sestrama, prijateljima te kolegama iz razreda ne utječu u pozitivnom smjeru na razvoj djece jer im roditelji odašilju poruku da nisu prihvaćeni takvima kakvi jesu te da nisu dovoljno dobri. Kritike roditelja i nastavnika upućene djeci koje sadrže ponižavajući sadržaj bez kvalitetnog objašnjenja također nisu učinkovite jer loše utječu na djetetov psihosocijalni razvoj i razvoj djetetove loše slike o sebi (Bilić i sur., 2012.).

Manipuliranje djecom roditelji koriste kada žele ostvariti neke svoje vlastite želje, potrebe i ciljeve. Najčešći slučaj roditeljskog manipuliranja djecom događa se u situacijama visokokonfliktnog razvoda braka gdje se roditelji preko djece sukobljavaju i ucjenjuju ne vodeći računa o psihičkoj dobrobiti djeteta, a dijete ostaje u situaciji gdje je prisiljeno birati između dva roditelja (Bilić i sur., 2012.).

3.2. Počinitelji psihičkog nasilja nad djecom

Psihičko nasilje nad djecom prisutno je u obiteljima gdje je komunikacija vrlo loša i nerazvijena, djetetove potrebe i želje se ne poštuju, dijete ne sudjeluje u obiteljskim razgovorima kao ravnopravni član, rijetko ga se pita za mišljenje, dok njegovi roditelji smatraju da znaju što je najbolje za njihovo dijete (Bilić i sur., 2012.). No psihičko nasilje djeca ne doživljavaju samo od roditelja, već i u školama od svojih vršnjaka te u nekim odnosima gdje je prisutan autoritet druge osobe (Doherty i Berglund, 2008.)

Osobine i čimbenici koji povećavaju rizik da je osoba počinitelj psihičkog nasilja su nerazvijena mreža socijalnih kontakata, potpore i podrške, osoba je možda u svom

djetinjstvu bila izložena psihičkom nasilju od strane roditelja ili vršnjaka, nemaju razvijene roditeljske vještine i kompetencije i ne žele se truditi jer su možda dobili dijete neplanirano, često su pod stresom zbog raznih životnih okolnosti poput razvoda ili nepovoljne ekonomske situacije, ne znaju dovoljno o djetetovom razvoju ili uobičajenom ponašanju te nisu dovoljno osjetljivi na djetetove potrebe i mogućnosti zbog bolesti ili ovisnosti (Buljan Flander i Kocijan Hercigonja, 2003., Miller-Perrin i Perrin, 2007., prema Bilić i sur., 2012.).

U odnosu odrasla osoba-dijete većina slučajeva uključuje roditelja kao počinitelja psihičkog nasilja, tj. to budu otac, očuh, majka ili maćeha (Doherty i Berglund, 2008.). Tako se pokazalo i u istraživanju Ajduković i sur. (2012.) gdje se navodi da su roditelji, podjednako očevi i majke, oni koji najčešće čine psihičko nasilje nad svojom djecom. Očevi češće čine psihičko i ostale oblike nasilja prema sinovima, dok majke češće čine psihičko nasilje nad kćerima. Sestre češće čine psihičko nasilje prema sestrama nego prema braći.

Što se tiče odnosa u kojem sudjeluju vršnjaci također je prisutno psihičko nasilje, primjerice nazivanje nekog djeteta pogrdnim imenima, proširivanje laži i tračeva o drugom djetetu ili tzv. relacijsko nasilje odnosno isključivanje djeteta iz društvene grupe i socijalnih interakcija. Djevojčice češće od dječaka koriste psihičko nasilje ili neke indirektno načine ponižavanja i isključivanja druge djece, dok su dječaci skloniji fizičkom nasilju (Doherty i Berglund, 2008.).

U odnosima povjerenja i autoriteta pokazalo se kako neki nastavnici koriste psihičko nasilje i druge oblike za održavanje discipline kako bi mogli imati kontrolu nad učenicima, ali to nije djelotvorno jer može učenicima sniziti motivaciju za daljnjim obrazovanjem i negativno utjecati na njihovo samopouzdanje (Briggs i Hawkins 1996., Casajarian 2000., Hart i sur. 1987., prema Doherty i Berglund, 2008.). Zatim na sportskim treninzima kad trener želi motivirati djecu da budu bolja koristeći uvrede i ponižavanja (Bowker 1998., Pascall i White 2000., prema Doherty i Berglund, 2008.) pokazalo se da se dobiva kontraefekt jer se djeca osjećaju glupo, beskorisno, prestrašeno, imaju manjak

samopouzdanja i uzrujani su, a mogu i međusobno nasrnuti jedni na druge i postati agresivni (Gervis and Dunn 2004., prema Doherty i Berglund, 2008.).

3.3. Pregled istraživanja psihičkog nasilja nad djecom

Ovo poglavlje dat će pregled stranih i domaćih istraživanja koja su se bavila nasiljem nad djecom, a među ostalim i psihičkim nasiljem. Istraživanjima se htjela provjeriti učestalost psihičkog nasilja nad djecom, pojavni oblici te počinitelji psihičkog nasilja nad djecom.

U istraživanju Sušac i sur. (2016.) sudjelovalo je 3470 djece koji idu u peti i sedmi razred osnovne škole te drugi razred srednje škole, tj. u dobi su od 11, 13 i 16 godina. Pokazalo se da su djeca barem jednom u obitelji doživjela psihičku agresiju dok su ona djeca koja nisu uključena u vršnjačko nasilje znatno manje doživljavala i nasilje u obitelji. Primjer čestice kojom se ispitivala psihička agresija jest „vrijeđao te nazivajući te glupim, lijenim ili drugim sličnim nazivima“. Ona djeca koja su doživljavala psihičko nasilje u obitelji u mnogo više slučajeva postaju žrtve vršnjačkog nasilja, dok u znatno manjoj mjeri postaju počinitelji vršnjačkog nasilja.

U istraživanju Price-Robertson i sur. (2010., prema Ajduković i sur., 2012.) pokazalo se da je psihičko nasilje nad djecom zastupljeno više negoli tjelesno nasilje, a postotak djece koja svjedoče nasilju u obitelji kao jedan od pojavnih oblika psihičkog nasilja također nije zanemariv, a kreće se od 12% do 23% djece.

Istraživanje koje su proveli Ajduković i sur. (2012.) obuhvatilo je učenike petih i sedmih razreda osnovne škole i učenike drugih razreda srednje škole. Dio istraživanja koji se odnosio na psihičko nasilje podijeljen je na kategorije „psihičko zlostavljanje“ i „psihička agresija“, a svaka je sadržavala po 9 čestica. Dobiveni rezultati pokazuju da je najveći broj sudionika u životu doživio psihičku agresiju u određenom obliku, a psihičko nasilje doživio je znatno manji broj sudionika. U ovom se istraživanju pokazala spolna razlika samo u petom razredu što se tiče psihičkog nasilja, a utvrđeno je da ga dječaci doživljavaju nešto više nego djevojčice u toj dobnoj skupini. S povećanjem dobi djeteta veća je vjerojatnost da će doživjeti neki od oblika psihičkog nasilja jer se tjelesno nasilje s

porastom dobi djeteta smanjuje, a to se možda događa zbog toga što se sa starijom djecom želi više razgovarati pa taj razgovor ponekad prelazi u neprihvatljive oblike komuniciranja poput vrijeđanja i omalovažavanja. Ovo se i potvrdilo jer srednjoškolci češće doživljavaju psihičko nasilje u odnosu na djecu iz petog razreda osnovne škole. Više od polovice srednjoškolaca (51%) je svjedočilo obiteljskim svađama zbog kojih su se uplašili dok je kod učenika osnovnih škola taj postotak niži.

Ždero (2009., prema Ajduković i sur., 2012.) je u svom istraživanju o psihičkom zlostavljanju i zanemarivanju djece obuhvatila 924 učenika koji pohađaju treći i četvrti razred srednje škole. Kao najčešće zastupljeni oblici psihičkog nasilja pokazali su se vikanje bez razloga na dijete od strane majke nešto više nego od strane oca, zabrane i ograničenja koja postaju pretjerana te uspoređivanje s ostalim vršnjacima i kritiziranje, a ovdje prednjače očevi.

Haque i sur. (2021.) su proveli istraživanje na uzorku od 1547 djece koja su imala od 11 do 17 godina. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na vrlo visoke postotke djece koja su doživjela psihičko nasilje u barem jednom obliku (više od 97%), ali i postotak djece koja su psihičko nasilje doživjela u tri i više oblika tijekom godine dana prije objave istraživanja je jako visok (71,6%). Najčešći oblici psihičkog nasilja s kojima su se djeca suočavala u razdoblju od godine dana su vikanja, deranje i zabrana izlazaka.

U istraživanju Elbedour i sur. (2006.) sudjelovalo je 217 djevojaka iz Arapske zajednice u dobi od 14 do 18 godina. Utvrđeno je da je psihičko nasilje zastupljeno i da ga djevojke doživljavaju od strane svih članova obitelji, ali i od strane profesora (42,4%). Sa gotovo 70% u vršenju psihičkog nasilja prevladavaju braća i sestre zatim majke sa 54,2% te očevi čiji je postotak 48,9. Najviše sudionica izjasnilo se kako nisu doživjele psihičko nasilje, ali nisu za zanemariti podaci da je 16% sudionica više od 6 puta doživjelo neki oblik psihičkog nasilja od svoje braće i sestara te 23% sudionica koje su isto tako više od 6 puta pretrpjele ovaj oblik nasilja od strane majke i oca.

Istraživanje Al-Fayez i sur. (2010.) obuhvatilo je 4 467 učenika srednjih škola. Čestice koje su ispitivale psihičko nasilje bile su detaljno razdvojene po pojavnim oblicima

psihičkog nasilja, a primjeri čestica su: „majka više na tebe“, „otac te kritizira“ i slično. U protekloj godini je 7-27% učenika izjavilo da je doživjelo psihičko nasilje od strane majke, 8-21% od strane oca, a 12-28% od strane drugih osoba više od 6 puta. Najviše učenika je u posljednjih dvanaest mjeseci više od 6 puta doživjelo sljedeća ponašanja koja spadaju u psihičko nasilje: da ih druge osobe vrijeđaju i kritiziraju te da majka više na njih. Najmanje učenika je u posljednjih godinu dana više od 6 puta doživjelo da ih majka i otac ismijavaju te da ih otac vrijeđa. Također učenici koji su iskazali da su doživjeli neki oblik psihičkog ili tjelesnog nasilja iskazali su da to doživljavaju od strane više osoba, primjerice i majke, oca i drugih ljudi. Zabrinjavajući podaci su da je 14,6-17,6% učenika odgovorilo da doživljava psihičko nasilje šest ili više puta godišnje.

4. Rizični čimbenici za psihičko nasilje nad djecom

Ovaj dio rada analizirat će rizične čimbenike za psihičko nasilje nad djecom na razini roditelja, samog djeteta i okoline. No prije svega valja istaknuti definiciju rizičnih čimbenika. „Rizični čimbenici su one osobine djeteta, roditelja, obitelji, zajednice, situacija i događaja koje povećavaju vjerojatnost negativnih ishoda, u ovom slučaju zlostavljanja djeteta u odnosu na drugu djecu“ (Bilić i sur., 2012.:56).

4.1. Rizični čimbenici na strani roditelja

Kao rizični čimbenici kod roditelja koji čine psihičko nasilje nad svojom djecom mogu se izdvojiti manjak samopouzdanja roditelja, loše i nekompetentne roditeljske vještine jer na taj način ne mogu prepoznati potrebe djeteta što za sobom povlači i smanjenu empatiju, psihički problemi poput ovisnosti, depresije te pokušaja suicida. Bitno je za spomenuti kako i disfunkcionalnost obitelji i općenito obiteljsko nasilje mogu pridonijeti da roditelji čine psihičko nasilje nad svojom djecom (Garbarino i Vondra, 1987., prema Kairys i Johnson, 2002.). Jedan od dugoročnih rizičnih čimbenika da dijete postane žrtva psihičkog nasilja jest i taj da dijete svakodnevno svjedoči obiteljskom nasilju iako ono možda nije direktno upućeno njemu (Bilić i sur., 2012.). Djeca koja žive samo sa jednim roditeljem prema istraživanjima su u većem riziku za 77% od psihičkog nasilja jer je njihov roditelj pod većim stresom zbog toga što se sam mora brinuti o mnogo stvari poput financija,

posla, ali i obitelji (Sedlak i Broadhurst, 1996., prema Bilić i sur., 2012.). Rizični čimbenik na strani roditelja je i taj ako su sami bili žrtve psihičkog nasilja u djetinjstvu da će i sami vršiti nasilje nad vlastitom djecom, tj. međugeneracijski prijenos nasilja u obitelji. Stopa međugeneracijskog prijenosa obiteljskog nasilja može se procijeniti na 30 do 35%, a djeca koja su bila žrtve nasilja imaju šest puta veći rizik da postanu zlostavljajući roditelji (Kaufman i Zigler, 1987., prema Pećnik, 2003.).

4.2. Rizični čimbenici na strani djeteta

Na strani djece kao rizični čimbenici za doživljavanje psihičkog nasilja mogu se izdvojiti djeca koja sudjeluju u visokokonfliktnim razvodima roditelja te roditelji njima manipuliraju kako bi ostvarili svoje ciljeve. Također rizik je veći ako roditelji nisu željeli dijete ili ga nisu planirali, ali i djeca koja se socijalno izoliraju (Hart i Brassard, 1987., prema Kairys i Johnson, 2002.). Također ako su djeca agresivna, ako iskazuju interpersonalne probleme ili imaju delinkventne oblike ponašanja, veća je vjerojatnost da će biti žrtve psihičkog nasilja (Vissing i sur., 1991., prema Black i sur., 2001.). Starija djeca će češće doživjeti psihičko nasilje nego mlađa djeca u dobi od 0 do 6 godina (Sedlak, 1997., prema Black i sur., 2001.). Neka istraživanja pokazuju da razlika u spolu za doživljavanje psihičkog nasilja nema (Sedlak, 1997., prema Black i sur., 2001., Miller-Perrin i Perrin, 2007., prema Bilić i sur., 2012.) dok neka kažu da razlika postoji i da je veća vjerojatnost da dječaci postanu žrtve psihičkog nasilja nego djevojčice (Vissing i sur., 1991., prema Black i sur., 2001.). Teškoće u razvoju, težak temperament djeteta i psihički poremećaji djeteta su veliki faktor rizika jer neki roditelji možda ne znaju kako kvalitetno brinuti za vlastito dijete, nastavnici ne znaju kako bi pristupili i pomogli im u obrazovanju te to može prerasti u nasilje, kako fizičko tako i psihičko (Brown i sur., 1998., prema Bilić i sur., 2012.).

4.3. Rizični čimbenici na strani okoline

Kao rizičan čimbenik važno je istaknuti prisutnost nasilja u vlastitoj zajednici. U jednom istraživanju uspoređivali su koliko su često djeca koja su doživjela psihičko nasilje i ona koja nisu vidjeli, čuli ili sudjelovali u nasilnim činovima u svojoj zajednici. Djeca koja

nisu psihički zlostavljana češće su dolazila iz kvartova u kojima je veća stopa nasilja, nego djeca koja su doživjela psihičko nasilje iako je to bilo suprotno od rezultata koji se očekivao (Cicchetti, 1998., prema Black i sur., 2001.). Važno je da u državi postoji kvalitetna pravna regulativa i da se sankcije za nasilje nad djecom provode, jer ukoliko to nije tako nasilje će se nastaviti. A djeca iz zajednica u kojima se događaju neke nepredviđene situacije poput rata koji razara obitelji i stvara strah i stres ili je u zajednici visoka stopa kriminala i siromaštva također su pod povišenim rizikom za doživljavanje nasilja u raznim oblicima (Bilić i sur., 2012.). Socijalna podrška isto može biti rizični čimbenik ukoliko nije podržavajuća, a ovdje spadaju prijatelji, obitelj, rodbina te neke institucije u kojima se obitelj kreće, primjerice škola, vjerske zajednice, sportski klubovi i slično. Rizik je i u tome što roditelji koji vrše psihičko nasilje nad djecom imaju manju socijalnu mrežu i užu krug prijatelja jer ih je strah da se ne otkrije njihovo nekompetentno roditeljstvo i smanjene roditeljske vještine. Siromaštvo kao faktor rizika dovodi do psihičkog i drugih vrsta nasilja nad djecom jer dovodi do nekih nepredviđenih okolnosti s kojima se obitelj mora nositi kako bi uspjeli preživjeti. Tako roditelji često rade više poslova, obitelj se možda mora seliti ili razdvajati, a roditelji su pod konstantnim stresom te nemaju vremena za provođenje kvalitetnog vremena sa svojom djecom (Bilić i sur., 2012.).

5. Posljedice psihičkog nasilja nad djecom

Djeca koja za vrijeme djetinjstva i adolescencije budu žrtve psihičkog nasilja u daljnjem životu se suočavaju s raznim posljedicama psihičkog nasilja jer one pogađaju sve aspekte njihova života i općenito funkcioniranje u svakodnevnim zadacima.

5.1. Kratkoročne posljedice

Kratkoročne posljedice psihičkog nasilja se u različitoj dobi djece različito očituju. U ranom djetinjstvu posljedice koje se javljaju kod djece su manjak sigurne privrženosti djeteta prema roditelju i ostali poremećaji privrženosti, agresija, iskazivanje ljutnje te smanjeno samopoštovanje (Shaffer i sur., 2009.). Također se kao posljedica može javiti

izostanak emocionalnih odgovora (Barnett i sur. 1997., prema Urbanc, 2000.). U srednjem djetinjstvu javlja se socijalno povlačenje i izolacija, a razine agresije postaju sve više dok se za vrijeme adolescencije javljaju smanjene kompetencije, loša prilagodba zbog smanjenih socijalnih vještina, niža razina samopoštovanja i samopouzdanja, internalizirani problemi te pesimističan pogled na budućnost (Shaffer i sur., 2009.).

5.2. Dugoročne posljedice

Hart, Binggeli i Brassard (1998., prema Kairys i Johnson, 2002.) navode razne dugoročne posljedice koje psihičko nasilje ostavlja na djecu. To su negativne emocije i pesimističan stav o životu, uvjerenja i misli o niskom samopouzdanju, posljedice na psihičko zdravlje poput poremećaja prehrane, samoozljeđivanja, poremećaja ličnosti i nemogućnost kontrole bijesa, simptomi internaliziranih problema poput anksioznosti, depresije te suicidalnosti, potom sklonost ovisnostima jer adolescenti koji su doživjeli psihičko nasilje češće konzumiraju alkohol dok vršnjaci bez iskustva psihičkog nasilja ne konzumiraju alkohol u tolikoj mjeri (Moran i sur., 2004., prema Bilić i sur., 2012.). Depresija se pokazuje kao najozbiljniji internalizirani problem budući da je dijete kroz cijelo djetinjstvo doživljavalo odbacivanje od strane vršnjaka ili roditelja i dobivalo negativne komentare o sebi i steklo dojam da je bezvrijedno i nevoljeno. To negativno mišljenje dolazi do izražaja kad se u odrasloj dobi susretne s nekom situacijom koja ih podsjeća na traume iz djetinjstva (Davison i Neale, 1999., prema Bilić i sur., 2012.). Suicidalnost, odnosno viši rizik za počinjenje suicida javlja se kao poveznica sa depresivnošću i ostalih načina neadekvatnog suočavanja sa stresnim događajima. Nisko samopouzdanje javlja se jer djeca sebe doživljavaju kroz mišljenje i stav roditelja što utječe i na uspjeh u školi i ambicije za daljnje obrazovanje budući da misle da nisu dovoljno dobri i sposobni (Bilić i sur., 2012.). Kao dugoročna posljedica javljaju se i loše socijalne vještine, društveno neprihvatljivo, antisocijalno i kriminalno ponašanje, problemi kod povezivanja sa drugim ljudima i manjak povjerenja u druge te loše fizičko zdravlje (Hart i sur., 1998., prema Kairys i Johnson, 2002.).

6. Uloga socijalnog radnika kod psihičkog nasilja nad djecom

Prema Zakonu o djelatnosti socijalnog rada (NN, 16/19., 18/22., čl. 3, st. 3) socijalni rad sadrži intervencije odnosno postupke prevencije čimbenika rizika kako bi se pomoglo pojedincu, obitelji i zajednici. U članku 14. istoga Zakona govori se o kriznoj intervenciji gdje socijalni radnici interveniraju u slučajevima koji izazivaju značajnu opasnost za korisnike. Zato je važno da svi stručnjaci koji rade s djecom ako imaju sumnju na nasilje to i prijave jer se samo tako može kvalitetno i pravovremeno djelovati (Bilić i sur., 2012.).

6.1. Sumnja na psihičko nasilje i postupci koji slijede

Svi bi ljudi, a posebno stručnjaci poput socijalnih radnika, psihologa, odgajatelja te profesora trebali znati prepoznati određene pokazatelje koji ukazuju da se nad djetetom vršilo psihičko nasilje jer potom mogu ispravno reagirati kako bi se djetetu pružila pomoć.

Prema Doyle (1997.) znakovi psihičkog nasilja nad djecom najviše su povezani s ponašanjem djeteta. Tako dijete može biti jako povučeno i sramežljivo, ali i vrlo agresivno te napadati vršnjake i profesore. Neka djeca pokazuju znakove velike tuge i uznemirenosti što se može očitovati vikanjem u snu i noćnim morama, no i neobično ponašanje pored počinitelja nasilja poput pasivnosti i šutnje. Pokušaji počinjenja suicida i samoozljeđivanje također mogu biti znakovi doživljavanja psihičkog nasilja kao i bijeg od kuće. Kod bihevioralnih znakova psihičkog nasilja još se mogu dodati i osjećaj usamljenosti, smanjeno samopouzdanje te neka ponašanja koja nisu u skladu s djetetovom dobi (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003., prema Bilić i sur., 2012.). Zatim postoje određeni tjelesni pokazatelji psihičkog nasilja poput neobjašnjivih problema na zdravstvenom pogledu (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003., prema Bilić i sur., 2012.), ali i problemi u hranjenju gdje neka djeca mogu patiti od anoreksije, neka su pretila, a neka imaju nezdrave obrasce hranjenja. Najbitniji kognitivni znakovi su zapravo školski neuspjeh i problemi vezani uz školovanje gdje djeca ne moraju nužno imati teškoće u učenju, ali su pod stalnim emocionalnim pritiskom i može se dogoditi da „bježe“ u svoj svijet fantazija (Doyle, 1997.). Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja (2003., prema

Bilić i sur., 2012.) navode još i socijalne znakove koji upućuju na psihičko nasilje, a to su smanjene socijalne vještine i teško stvaranje odnosa s ljudima, primjerice učiteljima i vršnjacima, nesigurnost, teško prilagođavanje te strah prilikom aktivnosti u koje bi se trebali uključiti.

Ako stručnjaci primijete neke od ovih znakova te razviju sumnju na psihičko nasilje nad djecom moraju to prijaviti državnom odvjetništvu ili policiji (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 70/17, 126/19, 84/21, 114/22, čl. 7, st. 1.) jer će u protivnom biti sankcionirani, a nadležna tijela moraju se obratiti Zavodu za socijalni rad kako bi i oni poduzeli mjere iz vlastite nadležnosti (Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, NN 70/17, 126/19, 84/21, 114/22, čl. 7, st. 2). Vlada Republike Hrvatske je 2014. godine prihvatila Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece. Neki od ciljeva Protokola su upoznati stručnjake koji rade s djecom, ali i građane kako postupiti u slučaju da se posumnja da je dijete žrtva nasilja te da procedura bude efikasna kako bi koordiniranom reakcijom nadležna tijela pružila pravovremenu zaštitu djeci od daljnjih slučajeva nasilja. U Protokolu su opisani oblici i način suradnje između različitih tijela te obveze koje imaju nadležna tijela. Dio Protokola odnosi se i na Zavode za socijalni rad koji bi se trebali baviti prevencijom nasilja nad djecom i zanemarivanja, o čemu će više biti riječi u idućem odlomku te se boriti za dobrobit i prava zanemarivane i zlostavljane djece. Protokol detaljno opisuje dužnosti Zavoda za socijalni rad. Zavod treba poduzeti mjere kojima bi osigurao momentalnu zaštitu djeteta, razgovarati s roditeljima ili drugim potrebnim osobama i uzeti izjavu na zapisnik te obaviti razgovor s djetetom i kućni izvid, imenovati djetetu zakonskog zastupnika ili skrbnika u slučajevima kad se interes roditelja kosi s interesom djeteta, a ako je to potrebno, mogu se prikupiti podaci od školske ustanove koju dijete pohađa. Zavod potom poduzima mjere iz svoje nadležnosti, a to su usluge savjetovanja za roditelje ili upućivanje i informiranje roditelja o drugim pružateljima usluga gdje bi mogli ostvariti određena prava, pomoć pri ostvarivanju novčanih prava koje bi mogli primati, odrediti mjere obiteljsko-pravne zaštite ili žurno izdvojiti dijete iz obitelji ako je u opasnosti djetetov život te napraviti sveobuhvatnu obiteljsku procjenu. Zavod mora na primjeren način pružiti djetetu informacije o

okolnostima slučaja te informirati i roditelje o istome. Važno je da Zavod za socijalni rad surađuje s ostalim tijelima poput policije, liječnika, pravosudnih tijela te odgojno-obrazovnih ustanova jer samo se multidisciplinarnim pristupom može pružiti kvalitetna i pravodobna zaštita djetetu.

6.2. Prevencija psihičkog nasilja nad djecom

Prema Fortin i Chamberland (1995.) važno je odgovoriti na četiri pitanja kako bismo na pravi način mogli prevenirati psihičko nasilje nad djecom. Prvo pitanje je o tome što je točno priroda problema i njegov korijen, zatim drugo pitanje koje se odnosi na žrtve, tj. tko su najčešće, treće pitanje je o tome gdje je najčešće vidljiv, a posljednje pitanje se odnosi na intervencije, odnosno koje bi bile najučinkovitije u smanjenju ili nestajanju problema. Na prvo pitanje odgovor bi mogao biti društvo te obiteljski odnosi koji su disfunkcionalni, pod velikom vjerojatnošću da postanu žrtve psihičkog nasilja nalaze se djeca iz rizičnih obitelji, a odgovor na zadnje pitanje ostavlja mogućnost izbora da se pomoću raznih intervencija smanji ili iskorijeni psihičko nasilje nad djecom.

Prije provođenja nekog preventivnog programa on se treba izraditi slijedeći određene korake. Važno je prvo shvatiti koji je problem, proučiti ga i provesti istraživanja da bi se stekao dojam koliko je taj problem čest, razumjeti koji su to zaštitni i rizični čimbenici, provesti probne preventivne programe, a zatim i na većem uzorku populacije te širiti programe i obavezno ih evaluirati kako bi se vidjelo koliko su učinkoviti (DePanfillis i Dubowitz, 2005., prema Bilić i sur., 2012.).

Na razini primarne prevencije želi se postići da do nasilja nad djecom niti ne dođe na način da se o nasilju informira čitava populacija. Ljude se želi osvijestiti o sve više rastućem problemu nasilja u društvu, ali i naučiti kako bi mogli posumnjati da je dijete doživjelo nasilje te kako pomoći tom djetetu (Bilić i sur., 2012.). Psihičko nasilje se zapravo može javiti u sklopu svih ostalih vrsta nasilja te zbog toga posebni preventivni programi na primarnoj razini za ovu vrstu nasilja ne postoje nego se obrađuju kao dio prevencije fizičkog nasilja nad djecom pomoću kampanja koje služe za osvješćivanje građana o problemu nasilja (Miller-Perrin i Perin, 2007., prema Bilić i sur., 2012.).

Sljedeća razina prevencije, sekundarna, obuhvaća one obitelji i djecu koje su već u riziku te imaju samo jedan ili više faktora rizika za nasilje nad djecom, poput roditelja ovisnika, siromaštva, međugeneracijskog prijenosa nasilja te psihičkim bolestima roditelja (McCoy i Keen, 2009., prema Bilić i sur., 2012.). Sekundarna prevencija psihičkog nasilja nad djecom fokusira se na one obitelji gdje je jako izraženo da bi se mogla javiti ova vrsta nasilja. Tu spadaju slučajevi visokokonfliktnog razvoda roditelja gdje nije rijetkost da roditelji manipuliraju svojom djecom i sukobljavaju se preko djece, psihičke bolesti roditelja, roditelji ovisnici o alkoholu ili drogama te roditelji koji nisu spremni na roditeljstvo i nemaju roditeljske vještine poput roditelja tinejdžera (Bilić i sur., 2012.).

Cilj tercijarne prevencije jest staviti fokus na djecu koja su već bila žrtve nasilja, a može se reći i da je tercijarna prevencija intervencija, odnosno tretman (Harder, 2005., McCoy i Keen, 2009., prema Bilić i sur., 2012.). Važno je pomoći djetetu da se zna nositi sa traumom i štititi od daljnjeg nasilja, da se održi i dalje zdrav i uobičajen razvoj djeteta, ali i naučiti dijete da u budućnosti ne koristi nasilne obrasce ponašanja kojima je svjedočilo i koje je usvojilo. U sklopu tercijarne prevencije psihičkog nasilja nad djecom moguće je održavanje grupnog ili individualnog tretmana sa djecom. Ovdje se pomoću raznih tehnika, primjerice terapije igrom, kognitivno-bihevioralnom terapijom, želi postići da dijete stekne samopouzdanje i samopoštovanje, da prevlada teškoće u raznim odnosima i stekne socijalne vještine i suoči se s emocionalnim posljedicama kao što su anksioznost, depresivnost ili pojačana agresija (Bingelli i sur., 2001., prema Bilić, 2012.). Kako roditelji ne bi i dalje činili psihičko nasilje nad svojom djecom poželjno je da ih se uputi na treninge gdje mogu steći kompetentne roditeljske vještine (Bilić i sur., 2012.).

7. Zaključak

Kada netko spomene nasilje većina ljudi pomisli na fizičko nasilje dok možda nije ni svjesna postojanja psihičkog nasilja. Za psihičko nasilje slobodno se može reći da ga ima najviše jer se često javlja kao popratan oblik uz druge vrste nasilja. No upravo zbog toga što nije toliko prepoznato u populaciji nema ni preventivnih programa koji bi se bavili sprečavanjem baš ove vrste nasilja nego se prevencija psihičkog nasilja provodi u sklopu prevencije fizičkog (Bilić i sur., 2012.). Važno je raditi na osvještavanju populacije, a

posebno djece i to od malena kako bi znali prepoznati psihičko nasilje, zatražiti stručnu pomoć te prijaviti nasilje nadležnim tijelima.

Pojavni oblici psihičkog nasilja nad djecom mogu se prepoznati na dnevnoj bazi poput deranja, vikanja, uspoređivanja djece s drugom djecom, a ima i onih oblika za koje se na prvu ne bi reklo da spadaju u ovu vrstu nasilja jer dijete ne sudjeluje direktno kao što je svjedočenje djeteta nasilju u obitelji. Počinitelji psihičkog nasilja nad djecom može biti bilo koja osoba, najčešće su to roditelji, ali mogu biti i braća i sestre, vršnjaci, učitelji te sportski treneri, a ako su počinitelji roditelji bilo bi dobro uključiti ih u programe za stjecanje ili poboljšavanje roditeljskih kompetencija.

Važno je na vrijeme uvidjeti da je neka obitelj u riziku, vidjeti koji su sve faktori rizika na razini roditelja, djeteta i okoline prisutni te prepoznati znakove na djetetu koji bi upućivali na psihičko nasilje. Nasilje je svatko dužan prijaviti policiji ili državnom odvjetništvu kako stručni radnici tako i građani. Potom je bitno da nadležna tijela pravovremeno reagiraju i međusobno surađuju jer samo tako mogu djetetu pružiti zaštitu koja mu je potrebna.

Literatura

Ajduković, M. i Pećnik, N. (1994). Zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Revija za socijalnu politiku*, 1(3), 269-276.

Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367-412.

Al-Fayez, G. A., Ohaeri, J. U. i Gado, O. M. (2010). Prevalence of physical, psychological, and sexual abuse among a nationwide sample of Arab high school students: association with family characteristics, anxiety, depression, self-esteem, and quality of life. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(1), 53–66.

Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Black, D. A., Slep, A. M. S. i Heyman, R. E. (2001). Risk factors for child psychological abuse. *Aggression and Violent Behavior*, 6(2-3), 189-201.

Bulatović, A. (2012). Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece predškolskog uzrasta. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 58(27), 211-221.

Doherty, D. i Berglund, D. (2008). *Psychological abuse: A discussion paper*. National Clearinghouse on Family Violence.

Doyle, C. (1997). Emotional abuse of children: Issues for intervention. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect*, 6(5), 330-342.

Elbedour, S., Abu-Bader, S., Onwuegbuzie, A. J., Abu-Rabia, A. i El-Aassam, S. (2006). The scope of sexual, physical, and psychological abuse in a Bedouin-Arab community of female adolescents: The interplay of racism, urbanization, polygamy, family honor, and the social marginalization of women. *Child Abuse & Neglect*, 30(3), 215-229.

Fortin, A. i Chamberland, C. (1995). Preventing the psychological maltreatment of children. *Journal of interpersonal violence*, 10(3), 275-295.

- Haque, M. A., Moniruzzaman, S., Janson, S., Rahman, A. F., Mashreky, S. R. i Eriksson, U. B. (2021). Children's exposure to psychological abuse and neglect: A population-based study in rural Bangladesh. *Acta paediatrica*, *110*(1), 257-264.
- Hrvatske, V. R. (2014). Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova*.
- Kairys, S. W., Johnson, C. F. i Committee on Child Abuse and Neglect. (2002). The psychological maltreatment of children—technical report. *Pediatrics*, *109*(4), e68-e68.
- Kumari, V. (2020). Emotional abuse and neglect: time to focus on prevention and mental health consequences. *The British Journal of Psychiatry*, *217*(5), 597-599.
- Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Roje Đapić, M., Buljan Flander, G., & Galić, R. (2021). Seksualno zlostavljanje djece: Teorijsko-empirijski pregled i sustavna prevencija u Hrvatskoj. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, *1*(8), 19-45.
- Selimbašić, Z. (2020). Zlostavljanje djece. *Časopis za psihijatriju, psihologiju i srodne discipline*, *5*(1-2), 23-31.
- Sesar, K. (2009). Fizičko zlostavljanje djece: faktori rizika, posljedice, tretman i mogućnosti prevencije. *Pedijatrija Danas: Pediatrics Today*, *5*(1).
- Sesar, K. i Sesar, D. (2008). Zanemarivanje- definiranje, rizični čimbenici i posljedice za psihološki razvoj djeteta. *Magistra ladertina*, *3*(3), 83-93.
- Shaffer, A., Yates, T. M. i Egeland, B. R. (2009). The relation of emotional maltreatment to early adolescent competence: Developmental processes in a prospective study. *Child abuse & neglect*, *33*(1), 36-44.
- Sušac, N., Ajduković, M. i Rimac, I. (2016). Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji. *Psihologijske teme*, *25*(2), 197-221.

Urbanc, K. (2000). Neke specifičnosti emocionalnog zlostavljanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2), 183-196.

Valjan-Vukić, V. (2009). Obitelj i škola–temeljni čimbenici socijalizacije. *Magistra Iadertina*, 4(1), 171-178.

Zakon o djelatnosti socijalnog rada. *Narodne novine*, br. 16/2019, 18/2022.

Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/2022, 46/2022, 119/2022.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji. *Narodne novine*, br. 70/2017, 126/2019, 84/2021, 114/2022.

Ždero, V. (2005). Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji. *Ljetopis socijalnog rada*, 12(1), 145-172.

Žilić, M. i Janković, J. (2016). Nasilje. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, 1(3), 67-87.

